

Міністерство України у справах молоді і спорту
Український державний центр соціальних служб для молоді

Збірник теоретичних та методичних матеріалів
для працівників соціальних служб для молоді
Випуск I

ІНВАЛІД І СУСПІЛЬСТВО: *проблеми інтеграції*

ALD

Видавництво "А.Л.Д."
Київ 1995

Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції.

Збірник теоретичних та методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді./Упорядники – І.Д.Зверева, к.пед.н., ст.наук.с., академік Міжнародної педагогічної академії, заступник директора Українського державного центру соціальних служб для молоді, І.Б.Іванова, провідний спеціаліст Українського державного центру соціальних служб для молоді.– К.: А.Л.Д., 1995.– 96 с.

Редколегія :
Л.Ф. Бурлачук - д.псіх. н., проф.,
І.Д. Зверева - к.пед.н., ст.н.с.,
Л.Г. Коваль - д.п.н., проф.,
В.Г. Постовий - к.п.н., ст.н.с.,
І.О. Хохленков

Рецензент: В.М.Синьов, доктор педагогічних наук,
професор, академік АПН України,
проректор Київського інституту МВС.

Рекомендовано до друку державно-громадською Радою сприяння діяльності соціальних служб для молоді.

Видавництво "А.Л.Д."

Головний редактор А.В.Мірошніченко

Відп. редактор О.П.Корольова

Коректор Н.В.Малютіна

☎/факс (044) 223 6918

✉ 252049 Київ-49, а/с 501/7

Замовлення №4-кХ/95, друк офсетний, тираж 1000 прим.

Видавництво у цьому виданні зберігає авторські звороти.

© Український державний центр соціальних служб для молоді, 1995.

© І.Д.Зверева, І.Б.Іванова, 1995.

© Видавництво "А.Л.Д." - макет і художнє оформлення. 1995.

Готовність учнів допоміжної школи до спілкування - важлива умова їх соціалізації

Н.П. Кравець,
Інститут дефектології АПН України

Серцевиною проблеми "підліток у сучасному суспільстві" стосовно осіб з порушеннями розумового чи фізичного розвитку є турбота про їх соціальну інтеграцію після закінчення школи, оскільки спрямування окремих галузей промислового та сільськогосподарського виробництва на нові економічні орієнтири ставить більш підвищені вимоги до професійних якостей виробників. Порушення цієї закономірності приводить до неконкурентоздатності в отриманні робочих місць (як це має місце з випускниками спецшкіл, в тому числі допоміжних), що особливо виявляється в порівнянні з їхніми однолітками з масових шкіл. Соціально-трудова інтеграція й адаптація осіб з відхиленнями в розвитку інтелекту порушується ще й з появою в них певних відхилень у формуванні психічних рис особистості, які мають певне значення в оволодінні професією: замкнутість, невпевненість у власних силах, комунікативна фобія, що дуже заважає вільно спілкуватися з однолітками чи дорослими.

Пошуки шляхів подолання труднощів, що виникають у зв'язку з працевлаштуванням випускників допоміжних шкіл, дають змогу зробити висновок про те, що одна з причин, яка перешкоджає їх успішній соціально-трудова інтеграції й адаптації, - це обмеженість комунікативної функції мовлення. Недостатність професійних знань часто залежить від недостатньої мовної готовності: обмежений індивідуальний словник, відсутність твердих навичок з письма, недостатня практика усного мовлення. На жаль, саме практична готовність випускників школи до працевлаштування часто не привертає уваги до себе. Тому серед завдань, що стоять перед сучасною допоміжною школою і мають значне соціальне значення, дуже важливим є підвищення мовленнєвої культури учнів, зокрема прищеплення їм міцних навичок комунікативної діяльності. У зв'язку із цим особливого значення набуває проблема мовленнєвого роз-

виту. Один із шляхів її реалізації - формування в учнів умінь, необхідних для продукування висловлювання. Цей напрям розробляли відомі методисти (Т.А. Ладиженська, К.І. Богомолова, І.А. Фігуровський та ін.). Їхні дослідження збагачують теорію розвитку мовлення, що ґрунтується на системному мовленнєвому підході, який виходить з установки про те, що будову мови можна вивчати, відволікаючись певною мірою від змісту висловлювання. Проте навчати мовлення, відійшовши від його змісту, - неможливо.

Сучасна лінгводидактика в навчанні спрямована на діяльнісний підхід, в основі якого лежить орієнтування на комунікативну функцію мовлення як на особливу вищу форму інтелектуальної діяльності людини. Тому для повноцінного спілкування школярі повинні оволодіти такими вміннями: орієнтування в умовах спілкування, раціональне планування власного мовлення, доцільний вибір змісту й забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктами спілкування. Як зазначав О.О.Леонт'єв, якщо хоч якась із цих ланок акту спілкування порушуватиметься, комуніканти не "зможуть досягти бажаних результатів - спілкування буде неефективним.

Операції вибору мовних засобів відповідно до конкретних завдань словесного повідомлення - це основа для навчальних дій з вироблення мовленнєвих умінь і навичок, а оцінка й відбір мовних форм при цьому визначаються конкретними завданнями повідомлень.

Успішне розв'язання цього питання передбачає систему мовленнєвих операцій, які включають дії, спрямовані на зміну мовленнєвого матеріалу, його порівняння й моделювання; метод же лінгвістичного аналізу дає можливість ознайомитися зі словом як значущою формою повідомлення, одиницею комунікації. Тому основним засобом формування комунікативних умінь у розумово відсталих учнів є запровадження методу лінгвістичного аналізу.

До комунікативних належать комплекс умінь зв'язного мовлення в усній і писемній формах, зокрема: вміння формулювати тему висловлювання, усвідомлювати його межі, підпорядковувати своє висловлювання темі або основній думці, будувати власне висловлювання, виправляти й удосконалювати його. Особливо важливо озброїти цими вміннями розумово відсталих дітей, у яких внаслідок порушень інтелектуальної діяльності вони, як правило, відсутні.

Основа для формування комунікативних умінь і навичок у дітей з порушеннями інтелекту становлять такі теоретичні відомості, як знання: про текст, його структуру, засоби зв'язку; тему й основну думку тексту; стиль мовлення (розумовий, діловий); типи мовлення (розповідь, опис, міркування); засоби зв'язку речень у тексті. Специфіка цих знань - в їх спрямованості на оволодіння практичними вміннями мовлення і спілкування. Поступове оволодіння цими вміннями сприятиме «пануванню навичками створювати зв'язне висловлювання у різних видах. Застосування ж системи спеціальних тренувальних вправ забезпечить автоматизацію практичних навичок.

"Зважаючи на те, що в основі діяльності людей і взаємин між ними лежить мовленнєве спілкування, ми провели спеціальне експериментальне дослідження серед учнів молодших (2-4) і серед учнів старших (6-8) класів допоміжних шкіл з метою виявлення в них стану сформованості комунікативних умінь та володіння ними. При цьому керувалися тим, що одним із шляхів розв'язання проблеми становлення комунікативних здібностей є сформованість умінь, необхідних для побудови висловлювань. Ми вивчали, як учні молодших класів розуміють значення слів, словосполучень, речень і тексту, чи вміють розрізняти речення і текст, складати власні тексти-розповіді.

Здобуті дані свідчать,* що розумово відсталі учні молодших класів здебільшого не розуміють значення слів, не розрізняють слова, словосполучення і речення. Так, із загальної кількості обстежених 64% дітей не розрізняли слів і словосполучень; 63,5% - не усвідомлювали основних ознак речення і 36% - не змогли скласти речення з поданими словами.

Вивчаючи вміння учнів четвертих класів самостійно складати власне зв'язне висловлювання, ми впевнилися, що більшість (75%) не можуть самостійно придумати назву тексту; 84% - не зуміли визначити основну думку тексту; 87% обстежених учнів не вміють виділяти складові його частини. При цьому більшість учнів других і четвертих класів після надання їм допомоги правильно виконували завдання, особливо з пізнавальними можливостями.

Учні 6-8 класів обстежували на предмет виявлення розуміння зв'язаних висловлювань різних типів і виявлення вміння складати власні висловлювання. Обстеження показало, що як шестикласники, так і восьмикласники не змогли самостійно сформулювати основну думку тексту; це й стало причиною невиконання ще одного завдання: діти не зуміли вибрати з кількох запропонованих назв висловлювання одну, яка найбільше підходить. Учні, особливо ті, у кого пізнавальні можливості більші, володіють певними знаннями про структурні компоненти тексту (в монологічному висловлюванні), але знання ці вони ще не усвідомили, не закріпили і тому не використовують у власному мовленні. Зі структурою ж діалогічного висловлювання учні не ознайомлені.

Продуковані учнями тексти аналізувалися з позиції відображення в них основних умінь зв'язного мовлення, а саме: вміння підпорядкувати своє висловлювання темі або основній думці, будувати за поданою структурою, виправляти й удосконалювати.

Аналіз робіт показав, що ніхто із шестикласників не зміг самостійно, без плану, опорних слів, словосполучень скласти власне зв'язне висловлювання. Навіть за наявності допомоги багато з них, особливо учні з меншими пізнавальними можливостями, склали не цілісне зв'язне висловлювання, а дали відповіді на пункти плану, використавши при цьому опорні слова та словосполучення. 68% обстежених правильно почали складати текст, але через деякий час знову відійшли від основного задуму.

Восьмикласники намагалися підпорядкувати своє висловлювання темі, але, як і серед шестикласників, майже ніхто з них не закінчив текст, додержуючись поданого плану.

Взагалі, із загальної кількості обстежених учнів лише 25% розкрили і тему; 24% - намагалися будувати власне висловлювання за поданим планом, з них 12% - внесли виправлення у власні висловлювання.

Слід зазначити, що учням важче було тоді, коли доводилося думати й відтворювати події, які недостатньо чітко або взагалі не зафіксувалися в пам'яті. Проте більшість дітей, за умови надання допомоги, завдання виконували правильно. Це свідчить про їх збережені потенційні можливості, здатність до засвоєння знань і вмінь, зокрема комунікативних.

Здобуті дані свідчать про те, що навчання учнів допоміжної школи не спрямоване на забезпечення необхідної підготовки до оволодіння знаннями з мови на рівні комунікативного мовлення. Ми сподіваємося, що в подальшому робота, спрямована на розвиток у школярів комунікативних умінь, повинна дати позитивні результати, оскільки, як показали результати дослідження, потенційні можливості і готовність учнів до цього - наявні. Завдання полягає в тому, щоб скоригувати їхню діяльність у такий спосіб, щоб усунути недоліки й тим самим прискорити наростання комунікабельності, яка допоможе випускникам швидше соціалізуватися в суспільстві.